

Класика и канон в руската литература.
Българският поглед

*Сборникът е издаден благодарение на ФНИ
на СУ „Св. Климент Охридски” по проект № 136/09.05.2012 на ФСлФ.*

Класика и канон в руската литература. Българският поглед
I издание, Българска
София, Факел 2012

Научен рецензент доц. д-р Николай Нейчев

© Издател Румен Леонидов, 2012

© Мая Георгиева, дизайн, 2012

© Людмил Димитров, съставител, научен редактор и автор, 2012

© Галина Петкова, съставител, научен редактор, автор и преводач, 2012

© Румяна Евтимова, съставител, научен редактор и автор, 2012

© Ангелина Вачева, Антония Радкова, Валентина Крумова,
Геновева Димитрова, Денка Кръстева, Дечка Чавдарова, Златка Паскалева,
Иван Ланджев, Илиана Чекова, Илианка Дамянова, Йосиф Мороз,
Красимир Иванов, Магдалена Костова-Панайотова, Наталия Черняева,
Пролет Паунова, Румяна Парашкевова, Христо Манолакев, Ервин Грим, 2012

ISBN 978-954-411-181-6

Класика и канон
в руската литература
Българският поглед

Сборник текстове

Съставители и научни редактори:
Людмил Димитров, Галина Петкова, Румяна Евтимова

ФАКЕЛ, 2012

СЪДЪРЖАНИЕ

Люdmил Димитров <i>Думи за начало</i>	7
I.	
Иосиф Мороз <i>Античните Лаодамия и Протесилай в руската литература</i>	12
Илиана Чекова <i>Равноапостолният княз Владимир – в „Повест за изминалите години“ – семиотика на княжеската святост</i>	20
Ангелина Вачева <i>В търсене на комедийния канон: „московските“ комедии на Екатерина II</i>	31
Денка Кръстева <i>Неканоничният Жуковски</i>	38
Дечка Чавдарова <i>Н. Язиков и канонът на руската литература в българската култура на XIX век</i>	48
Христо Манолаков <i>Н. В. Гогол. „Избрани места от преписката с приятели“: проектът религия и литература</i>	56
Румяна Парашкевова <i>А. К. Толстой и неговата драматическа трилогия. Канон и преоценки</i>	67
Иван Ланджев <i>Естетика на безизходицата в „Кройцера соната“ на Лев Толстой. (Опит за литературна реабилитация)</i>	80
Златка Паскалева <i>Експериментът със самопознанието в драматургията на късния Лев Толстой: невъзможното канонизиране</i>	88
Люdmил Димитров <i>One Man Show от Чехов или Защо тютюнопушенето е полезно за театралното здраве</i>	94
Валя Крумова <i>Рецепцията на Иван Бунин в България и границите на литературния канон</i>	102
Илиянка Дамянова <i>Сергей Есенин и Александър Вутимски. (Типология и влияние)</i>	110

Магдалена Костова-Панайотова <i>Авангардно versus класическо. (Алексей Кручених ужасното дете на руския футуризъм)</i>	120
Румяна Евтимова <i>Йосиф Бродски: смъртта в Канона на живота</i>	130
Пролет Паунова <i>Българският поет Георги Рупчев и руската литература</i>	140
Наталия Черняева <i>Постмодернисткия персонаж: канон и его нарушение. (на материалe разказов В. Пелевина „Бубен Верхнего мира“ и „Ника“)</i>	146
Красимир Иванов <i>Руската класическа литература в електронната ера – съдбата на литературния канон във виртуалната реалност</i>	157

II.

Из дискуссионния форум:

Българската литературна русистика – съвременно състояние и перспективи

Дечка Чавдарова <i>Какво означава „българска“ русистика</i>	163
Румяна Евтимова <i>Бедите на канона</i>	165
Геновева Димитрова <i>Ретро или 5 екранизации</i>	168
Антония Радкова <i>Руската литература във и извън класната стая</i>	175
Галина Петкова <i>По повод на документалния филм „Великое Посольство России“ (2005). Има ли българоезично говорене за руската емиграция?</i>	190

III.

Галина Петкова <i>Проф. Ервин Грим в България: между изгнанието и репатрирането или що са русофилство и русофобство и имат ли те почва у нас?</i>	194
Ервин Грим <i>За русофилството и русофобството в България (1922)</i>	204

Думи за начало

Людмил Димитров

Настоящият сборник включва по-голямата част от текстовете, представени на националната научна конференция „Класика и канон в руската литература. Българският поглед“, както и на дискуссионния форум „Българската литературна русистика – състояние и перспективи“, проведени на 18 и 19 ноември 2011 г. в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и организирани от Катедрата по руска литература към Факултета по славянски филологии. Публикацията е подкрепена от Фонд „Научни изследвания“ при СУ в рамките на проекта „Университетски образователни практики и диалози“.

Замисълът за подобна проява възникна преди няколко години, в продължение на които успя да се развие и да намери своя концептуален профил за публичното си оповестяване. Той е продиктуван от академични, педагогически, социокултурни, идентификационни, социологически и др. аргументи, ориентирани в съвременните политики на усвояване, тълкуване и преподаване, превеждане (най-общо популяризиране, интерпретиране, разпространение) на руска литература у нас от оторизираните за целта институции – ресорните министерства (на образованието и културата), университетите и училищата, книгоиздателствата, специализирания печат, творческите съюзи и сдружения на писателите и преводачите.¹ Важна отправна точка за началото на подобен дебат е, разбира се, *Болонската декларация*, подписана на 18 и 19 юни 1999 г. от страните членки на Европейския съюз, уреждаща тристепенната система за висше образование, прилагането на която по общо мнение и в България, и в останалите държави от ЕС нанесе на литературата (и като цяло на хуманитаристиката) сериозни поражения, изгласквайки я в периферията на образователния процес („натясно в ъгъла“) почти до степен на пожелателност и начална осведоменост. Дискусията проблематизира и специфичните подходи за преподаване на чужди литератури у нас, като руската несъмнено и неизменно попада в този контекст.

¹ Именно затова говорим за „литературна“, а не за „литературоведска“ русистика, доколкото съзнателно не желаем да се ограничаваме само в рамките на академичната парадигма, а предпочитаме да обхванем цялостния културен обмен, обвързан с руската литература.

Отношението на българите към Русия от Възраждането насам е доста сложен рецептивен проблем, преминал през различни и неподдаващи се на еднозначно обяснение етапи. Живата памет – на представителите на най-старите поколения, тоест родените през първите десетилетия на ХХ век, поддържа устойчива класификация, противопоставяща обществото на *фили*, традиционно гравитиращи около „лявото“ („комунисти“, „съветисти“, „тоталитаристи“, „православни“, „панслависти“...) и *фоби*, по презумпция „десни“ („екстремисти“, поддаващи се на „западно влияние“, демократи, скептици по отношение на ролята на Русия в новата и най-новата българска история...), отгласи от която могат да се доловят все още. Но подобно разделение винаги се е основавало на силни емоционални пристрастия (от раболепно преклонение до непримиримо отрицание), така и никога ненамерили обективен остойносттаващ ракурс. Нерядко – и все още – различни групи в нашето общество, продължавайки да примесват Русия с СССР, трудно разделят руската култура от руската политика, натоварвайки асоциациите си било с положителни, било с отрицателни конотации. А трайно отложеното в съзнанието на руснака имперско самочувствие за принадлежност към „велика сила“ традиционно рефлектира в обърнатата перспектива на не по-малко трайно отложеното в съзнанието на българина усещане за зависимост и нищожност главно по отношение на „големия брат“. Съвременните реалности в Европа обаче са по-различни и ако искаме да бъдем адекватни на тях, би следвало да имаме предвид настъпилите геополитически и социокултурни промени (сферите на влияние и неизбежната избирателност от страна на „приемащите“ култури). За първи път след рухването на Берлинската стена и разпадането на Съветския съюз (поне за застъпващите се днес поколения) България и Русия са поставени при относително равни условия, което изисква или по-скоро дава възможност да се актуализират и дискурсните режими на взаимно обговаряне, придружени с оценка за значението на едната култура за другата, или по-сериозно интересуващото ни тук: остойносттаването на българския поглед към руската литература. Защото тъкмо *българският поглед*, иманентен на скромното общество учени, преподаватели и преводачи, към което се числят и участниците в настоящия сборник, изразява *смисъла* от заниманията ни с русистика в България.

От тази гледна точка българската литературна русистика се намира в особена ситуация. През 70-те години на ХХ век проф. Георги Германов, тогава ръководител на Катедрата по руска литература, на научен симпозиум в Москва чете доклад, още във встъпителните редове на който без колебание заявява, че българската русистика е „водещата чужда русистика“. Трудно е да се обясни кое е дало основание на уважавания професор да направи този извод и доколко той е резултат от обективна преценка, а не е обичайният комплиментарен трафарет в духа на идеологическия контекст от онова време, но уязвимостта на подобно становище е очевидна днес точно толкова, колкото е била и тогава. Българската (литературна) русистика *никога не се превръща във водеща извън*

рускоезичното пространство. Причините са поне две. Преподаването на руска литература у нас след университетското си институционализиране преди близо седем десетилетия (създаването на специалността „Руска филология“ в СУ през 1946 г.), репродуцира структурата и програмите, утвърдени в съветската академична практика и късно – едва след 1989 г. – започва бавно да се еманципира, търсейки и изграждайки специфичния си *български* профил. Руска литература в университета се преподава, разбира се, и по-рано, още в рамките на Историко-филологическия факултет (1888-1950), но четените курсове са фрагментарни, без определена жанрова или поетологична систематизация.

Друга причина за незавидното положение на българската литературна русистика в международен план е нашата „неоткроеност“. Ние не сме част от „оборотния“ ресурс на русистиката – както в Русия, така и извън нея; авторските ни метатекстове се познават бегло, не се следят, цитират се спорадично и инцидентно. От средите ни не е излязло нито едно надредно (световно) име, колкото и изследователските усилия на колегията съвсем да не заслужават пренебрежение – компетентността и приносните моменти в български доклади, изказвания и монографични изследвания нерядко биват демонстрирани в работата на международни форуми, в дискусии, в публикации, в сборници и т. н. Същата констатация се отнася и за други национални школи – и от славянските, и от неславянските страни, и аргументът за такова подценяване съвсем не е непопулярността на езиците, на които те мислят и пишат, защото специалистите (включително и българските) по правило знаят и се изявяват в международен план на руски. От работилите в България специалисти единственото „конвертируемо“ име е това на проф. П. М. Бицили, макар то да не се припознава като част от българската русистика, а дисертациите на Цветан Тодоров и Юлия Кръстева от 60-те години на миналото столетие, основани върху идеи на Бахтин и по-общо – върху руска литературна теория, също остават локализирани във френски (западен) културен контекст, независимо от националността на авторите си. След установяването на новия световен ред през последното десетилетие на XX век руските колеги, работещи в областта на родната си литература, се съизмерват най-вече с американската русистика (изразяващо се например в рязко нарасналия брой руски преводи на монографични текстове, писани на английски език и по-рядко, но далеч не инцидентно – преводи на текстове на руски учени на английски, издадени основно в САЩ), в която през последните двайсет години академични позиции заеха предимно емигранти от бившия СССР, в голямата си част руски евреи. Тази констатация поставя някои твърде сериозни проблеми за херменевтичния ракурс и поетологичния профил на преподаването на руска литература на неруснаци, който си струва да бъде обсъден на бъдещ специален форум. Но тук, в настоящия сборник, нашата цел е да провокираме един навременен и важен, макар далеч по-скромен въпрос: кои сме ние и какво ново и оригинално внасяме в тълкуването на руската литература, основно в остойностяването на

нейната класика в собствения ни национален канон? Нужно е да се уточни, че когато става дума за българската академична общност, руската литература е наш избор, съдба и професионален дълг, и ние се занимаваме с проблемите ѝ постоянно – оперативно и специализирано, безучастно към спорадични официозни чествания и кампанийни прояви, независимо отменящия се политически контекст и съпътстващите го манипулативни стратегии, доминирани от идеологически или други субективни фактори.

Текстовете са групирани в три части, съответстващи на вътрешното разпределение на форума. В началото публикуваме докладите от научната конференция „Класика и канон в руската литература. Българският поглед“, подредени хронологично според коментирания автори и текстове. Тук свои гледища излагат представители не само на Софийския, но и на повечето български университети, в които се изучава руска литература – Великотърновски, Шуменски, Благоевградски, Нов Български, Варненски.

Вторият корпус текстове съдържа част от изказванията и позициите, изразени на дискуссионния форум „Българската литературна русистика – състояние и перспективи“. Първоначалното намерение – да ситуираме този научен дебат по средата на симпозиума, „ограден“ от двете конферентни заседания, бе продиктувано от желанието в него да се включат възможно по-широк брой участници и слушатели, представители на цялата академична йерархия и на институциите, в чийто официален предмет на дейност попада руската литература. Допускайки спонтанни изказвания, непредвидени реплики и предизвикани отговори, решихме да запишем полемиката на звуков носител, който по-късно да възпроизведем като текст. Техниката обаче не сработи и единствено систематично водената от колегата от Института за литература при БАН, д-р Йордан Люцканов, стенограма-хроника, ни позволи да представим достоверна, макар и редуцирана картина на случилото се, за което му изказваме искрена благодарност. Но „пробив“ в замисъла се получи не единствено заради техниката: поканените издатели не дойдоха, за периодиката не стана дума, както и за състоянието на преводната продукция. Независимо от това подробно бяха изяснени други важни проблеми: как руската литература присъства в алтернативните учебници за средните училища и в българските електронни сайтове с художествени произведения и метатекстове; очертана бе картографията на канона; коментира се и наболелият проблем за качеството на преводите от руски и липсата на ясна стратегия за тяхната поява в нашето културно пространство. В случая поместваме част от тези становища – само предоставените от авторите в писмен вид, без да ги успоредяваме с фиксирания в хрониката на д-р Люцканов междинен диалог.

Третата и последна част включва приложение, опресняващо професионалната културна памет на колегията: за първи път в превод на български език отпечатваме статията от 1922 г. на работилния в Софийския университет представител на руската емиграция у нас, проф. Ервин Грим, с предизвикател-

ния наслов: „За русофилството и русофобството в България“, осъществяващ истински продуктивен („интертекстуален“) диалог-мост с темата на форума между някога и днес – точно 90 години след нейното написване. Текстът е придружен с подробен коментар на преводачката, ориентиращ в контекста на времето и запознаващ читателя с личността и съдбата на проф. Грим.

По наше мнение на настоящия сборник следва да се гледа като на положено начало – навлизане в проблема, едно негово ориентиращо очертаване с къде по-радикални, къде по-предпазливи тези. С публикацията българската литературна русистика цели много повече да огласи дебатирания въпрос, да ги постави на обсъждане и по този начин да се заяви чрез актуална позиция („в крак с времето“), отколкото да претендира за някаква утопична псевдо-изчерпателност или окончателност на изводите. Искане ни се, с други думи, да по(дс)кажем предразполагащата атмосфера на работа в нашата филологическа дисциплина в духа на онова, което Ницше нарича с остроумния термин „Веселата наука“; в нашия случай – Веселата русистика.